

nog in leven zijn. Gerbrandy is in '61, van 't Sant in '66 overleden en ook van die Nederlanders wier namen wij in hetgeen volgt zullen noemen en die de achtergronden kenden, is niet een meer in leven. Wij zien intussen geen reden te twijfelen aan de wezenlijke juistheid van hetgeen Gerbrandy en van 't Sant ons verteld hebben, en zulks vooral daarom niet omdat hun overeenstemmend relaas naar ons oordeel de enige constructie vormt die de kern van wat in deze zaak geschied is, begrijpelijk maakt. Met name geeft dit relaas antwoord op de vraag waarop een ieder stuit die zich in de geschiedenis van Nederland in de tweede wereldoorlog verdiept: hoe kwam het dat van 't Sant, die al in '41 in verzetskringen in bezet gebied beschouwd werd als de grote verrader in Londen, in bijzondere mate het vertrouwen genoot van koningin Wilhelmina?

★

In het begin van de jaren '20 had zich een ernstige crisis voorgedaan in het huwelijk van de koningin en prins Hendrik. Dat huwelijk had van een vroeg stadium af moeilijkheden gekend die enerzijds samenhangen met de sfeer van plichtplegingen en ceremonieel welke weinig ruimte liet voor een normaal samenleven, anderzijds met het feit dat de koningin goeddeels opging in haar taak als vorstin; zij achtte zich verplicht haar echtgenoot daar volledig buiten te houden. Hij was een eenvoudige, hartelijke buitenman, hartelijk vooral ook voor zijn enige dochter, maar vond het overigens, zo zei hij eens tegen een vriend, 'niet aardig meer als je altijd maar voor spek en bonen er bij bent.'¹ Hij had veel behoefte aan menselijke contacten en ging vaak op reis – soms kwam het daarbij tot escapades die, als geruchten of mededelingen daaromtrent tot de koningin doordrongen, haar niet alleen diep kwetsten maar ook met een grote bezorgdheid vervulden. De officiële moraal van die tijd (wèl te onderscheiden van wat in werkelijkheid gebeurde) was strikt, de toekomst van Nederland was, zo zag zij het, gekoppeld aan de toekomst van het Oranjestad, een groot deel van het volk zag in eerbied naar dat Oranjestad op – wat zou van die eerbied overblijven, zo vroeg de koningin zich af, als ooit de gedragingen van de prins tot de buitenwereld doordrongen? Daar kwam bij dat de prins in het begin van de jaren '20 aan zijn echtgenote bekende dat hij naast Christus een andere Meester had gevonden. Dat alles schiep een situatie waarin aan de koningin in haar wanhoop

¹ Th. Booy: *De levensavond van Koningin Wilhelmina*, p. 125.